

Ерліхман А. М., Мельник Я. Г.,

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ІМПЛІЦИТНА ПРИРОДА ЕВФЕМІЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті розглядається евфемізм як засіб реалізації імпліцитності. Увага зосереджується на особливостях створення імпліцитного смислу евфемізмами та специфіці його актуалізації у художньому тексті.

Ключові слова: імпліцитність, евфемізм, імпліцитний смисл, контекст.

В статье рассматривается эвфемизм как средство реализации имплицитности. Внимание концентрируется на особенностях создания имплицитного смысла и специфике его актуализации в художественном тексте.

Ключевые слова: имплицитность, эвфемизм, имплицитный смысл, контекст.

The article deals with the euphemism as means of implicitness realization. Special attention on peculiarities of implicit meaning formation and its actualization in fiction is focused.

Key words: implicitness, euphemism, implicit meaning, context.

Лінгвістичні студії кінця ХХ – початку ХХІ століть все більше уваги приділяють не тільки стилістичному та формальному рівням мовного знання, а й прагматико-когнітивному. Художній текст у цьому аспекті не є винятком, адже лінгвістика тексту останніх десятиліть все більше спрямована на дослідження глибинного, смислового рівня тексту. Така зміна наукового вектора відкрила нові перспективи дослідження невираженого – імпліцитного.

Проблеми імпліцитності на даному етапі розвитку лінгвістики присвячується багато наукових розвідок (І.В. Арнольд, В.А. Кухаренко, О.В. Єрмакова, Е.Г. Борисова, Ю.С. Мартем'янов, Н.Я. Іванишин, Л.М. Невідомська та ін.), але явище прихованого залишається малодослідженим. На сьогодні не існує чіткої дефініції даного поняття, відсутня повна класифікація засобів реалізації імпліцитності, її меж та рівнів, остеронь залишаються питання особливості реалізації імпліцитності у художньому тексті, чим і зумовлена актуальність запропонованої розвідки.

Розглядаючи засоби реалізації імпліцитності, неможливо обійти увагою процес евфемізації, в результаті якого створюється імпліцитний смисл. Незважаючи на низку робіт у цій царині, знаходимо лише поодинокі праці з проблем реалізації імпліцитного смислу евфемізмами. Так, на імпліцитну природу евфемізму вказують Г. Кость, яка вважає його одним із засобів вираження імпліцитності [3, с. 189], та О.В. Єрмакова, котра стверджує, що евфемізми наділені прагматичним значенням, яке лежить в основі творення імпліцитного смислу [2, с. 23]. Прагматичні характеристики евфемізмів також описуються у кількох сучасних дисертаційних розвідках, де вони розглядаються у контексті комунікативної імплікатури (Н.Ц. Босчаєва [1], Л.М. Саакян [5], О.Л. Сахно [6] та інші). З цього приводу Н.Ц. Босчаєва зазначає: "поняття комунікативної імплікатури, на нашу думку, доречне при описі контекстуальної евфемії як явища семантичного ускладнення у розмовному дискурсі, який стимулює евристичні процеси у свідомості адресата" [1, с. 131].

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей реалізації імпліцитності евфемізмами у драматургічному тексті. Досягнення поставленої у роботі мети вимагає вирішення таких завдань: проаналізувати евфемізми як один із засобів вираження імпліцитності, дослідити їх роль у формуванні імпліцитного смислу тексту.

Об'єктом запропонованого дослідження є евфемізм як лексико-семантична, стилістична та текстова категорія. **Предметом** – його імпліцитна реалізація.

Евфемізми виступають засобом вторинної номінації, окрім "непрямого, перифрастичного й при цьому пом'якшувального позначення предметів, властивостей чи дій" [4, с. 32]. Але, як показує практичний досвід, вони також функціонують на смисловому рівні. Внаслідок процесу евфемізації не тільки відбувається "вуалювання" та трансформування денотата, але й формується його нове смислове та художньо-образне навантаження. У художньому тексті таке смислове навантаження часто носить імпліцитний характер, тому ми розглядаємо евфемізми як один із засобів реалізації імпліцитності.

В епіцентрі запропонованого дослідження будуть зосереджені контекстуальні евфемізми. У контексті імпліцитності розглядається імпліцитна природа евфемізації, тому що її виявлення та опис вимагають додаткових інтерпретаційних зусиль. Смислове та художньо-образне наповнення контекстуальних евфемізмів відбуваються у текстовому цілому, на що вказує О.В. Єрмакова, стверджуючи, що "поки прагматичне значення не деавтоматизоване ситуацією або контекстом, воно є імпліцитним значенням, яке існує в латентній формі і не бере участі у творенні імпліцитних смислів" [2, с. 23]. Евфемізація активується тільки у співвідношенні з текстовими "координатами", в результаті якого реалізуються ті текстові елементи, які сприяють семантизації евфемічних номінацій. Наприклад:

COSMO. That's all right. Father told you he had a message from mother saying that they had gone to the theatre.

GINEVRA. But why?

COSMO. Yes, it seemed to bother him, too.

GINEVRA. The theatre. That is what she said [11, с. 294].

На експліцитному рівні у цьому текстовому фрагменті відсутні евфемізми, але вихід у текстове ціле виводить на перший план те імпліцитне знання, яке дозволяє розглядати лексему *theatre* як евфемізм. Таким імпліцитним знанням виступає візит матері до свого коханця, про який знала Жіневра. Обізнаність Жіневри підтверджується реченням *that's what she said*, яке виступає імпліцитним маркером евфемізму. Активізація імпліцитного знання текстовим цілим уможлиблює інтерпретацію зазначеної лексеми як евфемізму, який виступає субститутом лексеми *зрада*.

Особливістю імпліцитної евфемізації у художньому тексті виступає позиціонування “табуйованого” еквівалента, який декодується та виявляється лише при аналізі текстового цілого. Пошук такого еквівалента є необхідним кроком у інтерпретації евфемічних категорій. Декодування зазначеного еквівалента є відправною точкою у евфемістичній семантизації номінації. Саме його реконструкція розкриває імпліцитний смисл, який реалізується його субститутом. Прикладом такого формування імпліцитного смислу в результаті декодування “табуйованого” еквівалента виступає коментар продавцем сварки між коханкою та дружиною містера Хейнса: *So that's what she calls meeting Mrs Haines socially* [10, с. 630]. При прочитанні вищенаведеного речення можна стверджувати, що у ньому відсутні евфемічні номінації, але занурення в імпліцитний план тексту дозволяє з'ясувати, що лексема *socially* набуває статусу евфемізму. Тільки після реконструкції його “табуйованого” еквівалента у текстовому цілому його можна подати як *зустріч для з'ясування стосунків*.

Імпліцитний смисл, який розкривається у процесі декодування “табуйованого” еквівалента, полягає у визначенні причини евфемічної субституції, яку О.Й. Шейгал називає імпліцитною пропозицією. Вона стверджує, що “містком, який пов'язує непряме найменування з первинним, слугує імпліцитна пропозиція, яка входить у прагматичну зону значення евфемізму і виражає відмову евфемізму від прямої номінації” [7, с. 208]. Наприклад, в освідченні Лері дівчині (*Uh – listen, Susie – I'm mighty fond of you and Happy (He tries playing the bashful Western hero) Mighty fond*) [10, с. 565] вираз *mighty fond* виступає евфемізмом. Причина такої евфемічної заміни і містить імпліцитний смисл (прагматику) – відсутність будь-яких почуттів до Сьюзі, лише намагання використати дівчину у своїх корисливих цілях (“табуйований” еквівалент *коханку*).

Імпліцитну пропозицію у нижченаведеному прикладі можна подати таким чином: належачи до вищих верств суспільства, Кей не здатна прийняти злидений спосіб життя свого хлопця й, іронізуючи, не помічає, як зачіпає його за живе:

KAY: I am glad you did I know so much more about you now. And I can't tell you now much more I respect you for coming out or that fine and sweet ... and sound ...

GIMPTY (his eyes drop to his withered limp: Let's not get started on that [10, с. 491].

Висловлюючи свої враження від нетрів, звідки походить Джимпі, Кей вживає прикметники *fine, sweet, sound*. Текстова ціле вказує на негативне забарвлення репліки, що дозволяє говорити про їх евфемічний статус (реконструйований “табуйований” еквівалент *bad, awful*).

В основі декодування імпліцитного смислу лежить виявлення семи, яка редукується або замінюється внаслідок евфемічної заміни. Стрижнем імпліцитного смислу у наступному прикладі стає редукована сема: *OLGA: <...>But a couple of weeks ago I stopped by where Crystal lives to say hello. And the landlady says she'd moved to the kind of house where she could entertain her gentleman friend – “What gentleman friend?” I says. “Why, that Mr Haines that she's had up in her room all hours of the night,” the landlady says* [10, с. 615]. “Табуйований” еквівалент *lover (someone's lover is the person they are having a sexual relationship with but who they are not married to)* [9, с. 964] у даному прикладі реконструюється з контексту даного уривка, а лексема *friend* виступає його евфемізмом. Проведений компонентний аналіз дефініції *lover* засвідчує, що внаслідок такої субституції редукується сема ‘*sexual relationship*’, яка нейтралізує негативну оцінку. Імпліцитний смисл полягає у тому, що Ольга навмисно цитує слова домовласниці з метою показати легковажний характер Крістал.

Реконструювання “табуйованого” еквівалента, як правило, активізується імпліцитним маркером евфемізму, який резонує асоціативний ланцюг між вжитою лексичною одиницею та імпліцитно наведеною (яка дешифрується з текстового цілого), надаючи першій евфемічного значення. Реалізацію “табуйованого” еквівалента імпліцитним маркером евфемізму простежуємо у наступному прикладі:

JOE: <...> Maybe I better go.

TOMMY: Not at all! You're not exactly a stranger around here. You knew Ellen as long ago as I did.

JOE: I knew her a long time before you did – and this is a fine way to be treating her.

TOMMY: [Baiting a hook] Yes, I know. I was just saying I barged in and took her away from you [12, с. 625].

Значення словосполучення *not exactly a stranger* оновлюється у цьому уривку. Спочатку даний вираз виступає імпліцитним субститутом лексеми *приятель*, але останнє речення активізує його зв'язок з іншими текстовими елементами, надаючи йому евфемістичного значення. Це речення набуває функції імпліцитного маркера евфемізму, який шляхом смислової співвіднесеності зі змістовою частиною як *роман Елен з Джо* призводить до імпліцитної реалізації “табуйованого” еквівалента *коханець*, а вираз *not exactly a stranger* стає його евфемізмом.

Мовні одиниці, які стають евфемізованими внаслідок реконструкції еквівалента, поділяємо на мовні одиниці з експліцитним та імпліцитним евфемічним значенням. Якщо мова йде про експліцитне, то евфемізми значеннєво не оновлюються, як у наступному прикладі:

VOICE: Does that hurt?

LEORA'S VOICE: (Pause.) No, I just feel numb.

VOICE: When were you first aware of this numbness?

LEORA'S VOICE: During my marriage to my first husband. Even when he died I couldn't cry. I just shut myself off. I didn't want to feel anything [8, с. 33].

Реконструкція “табуйованого” еквівалента *frigidity*, який виступає одним із ключових понять п'єси, дозволяє інтерпретувати лексеми *numbness* як його евфемізм. Евфемізм *numbness* значеннєво не оновлюється і виступає евфемізмом з експліцитним евфемічним значенням, яке легко прослідкувати у евфемізмі *numbness* та його субституті *frigidity*.

Евфемізми з експліцитним значенням реалізують спільні семантичні компоненти зі своїми еквівалентами. У них також прослідковується явний зв'язок евфемізму та його еквівалента з денотатом. Спільний семантичний компонент знаходимо у евфемічному виразі *fool's paradise* та його еквіваленті у цьому прикладі: *a woman's*

paradise is always a fool's paradise [10, с. 610]. Це речення імпліцитно виражає “еталон” ставлення жінок до подружніх зрад. Тому еквівалентом евфемізму можна вважати вирази *заплющувати очі на щось* або *дивитись на світ крізь рожеві окуляри*. Ці еквіваленти та евфемізм реалізують спільний семантичний компонент ‘незнання’, який формує імпліцитний смисл – щастя жінки тоді коли вона не знає або не хоче знати про зради чоловіка.

Евфемічне значення лексичної одиниці може набувати й імпліцитної форми, коли воно прирощується і вимагає додаткового декодування навіть після реконструкції “табуйованого” еквівалента. Прослідковується також розмитий зв’язок між евфемізмом та денотатом. Наприклад:

LIZ: *Yes. How was your date?*

SUSIE: *Well, actually he wasn't bad – but –*

LIZ: *But what?*

SUSIE: *Just “but” (Pause.) You know if we could just get the word “but” out of the English language I could get married* [8, с. 87].

Евфемізація у даному уривку реалізується лексею *but*, евфемістичне значення якої декодується тільки шляхом виходу на рівень макроконтексту та залученням у процес реалізації імпліцитного смислу змістового елемента *Mr Right* (ідеальний чоловік), якого сподівалась зустріти Сьюзі. Даний змістовий елемент уможливує реконструкцію імпліцитного “табуйованого” еквівалента, який можна представити виразом *Not Mr Right* (*не чоловік моєї мрії*). Лексема *but* характеризується невизначеним зв’язком з денотатом і тому виступає лексею з імпліцитним евфемістичним значенням, яке вимагає додаткового декодування прирощеного значення. Це прирошене значення виступає внаслідок процесу евфемізації – *чоловік з певними недоліками*.

Таким чином, можна зробити висновок, що евфемізми можуть виступати імпліцитно навантаженими лексичними одиницями. Процес евфемізації активується текстовим цілим, за допомогою якого встановлюються як смислові, так і асоціативні зв’язки зі змістовими частинами тексту. Такі зв’язки сприяють евфемічній семантизації номінацій, а декодування імпліцитного смислу вимагає реконструкції “табуйованого” еквівалента. Внаслідок процесу евфемізації лексичні одиниці поділяються на лексичні одиниці з експліцитним та імпліцитним евфемічним значенням, які характеризуються явним та розмитим зв’язком з денотатом. Проведений аналіз засвідчує, що контекстуальна евфемізація зумовлює формування нового смислового та художньо-образного навантаження, тому евфемізми можуть виступати засобом реалізації імпліцитності.

Література:

1. Босчаева Н. Ц. Контекстуальная эвфемия в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10. 02. 04 / Наталья Цереновна Босчаева. – Л., 1989. – 190 с.
2. Ермакова Е. В. Имплицитность в художественном тексте (на материале русскоязычной и англоязычной прозы психологического и фантастического реализма) / Под ред. М. Б. Борисовой / Е. В. Ермакова. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2010. – 200 с.
3. Кость Г. Лексико-стилістичні засоби вираження імпліцитності у художньому тексті / Г. Кость // *Іноземна філологія*. – 2009. – Вип. 121. – С. 186-192.
4. Крысин Л. П. Эвфемизмы в современной русской речи / Л. П. Крысин // *Русистика*. – 1994. – № 1-2. – С. 28-49.
5. Саакян Л. Н. Эвфемия как прагмалингвистическая категория в дискурсивной практике непрямого речевого убеждения : дис. ... канд. филол. наук : 10. 02. 01 / Левон Николаевич Саакян. – М., 2010. – 194 с.
6. Сахно О. С. Фразовая номинация как средство речевой эвфемизации (на материале языка русской художественной литературы XIX – XXI вв.) : дис. ... канд. филол. наук : 10. 02. 01 / Ольга Сергеевна Сахно. – Пятигорск, 2001. – 202 с.
7. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : Монография / Ин-т языкознания РАН; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград: Перемена, 2000. – 368 с.
8. Lefferts G. *Special for Women* / G. Lefferts. – New York : Avon Book Division, 1962. – 192 p.
9. *Longman Dictionary of Contemporary English*. – Harlow : Pearson Education Limited, 2003. – 1951 p.
10. *Sixteen Famous American Plays* / [ed. by B. A. Cerf and V. H. Cartmell]. – New York : The Modern Library, 1941. – 1049 p.
11. *The Plays of J. M. Barrie*. In One Volume. – London : Hodder & Stoughton, 1928. – 845 p.
12. *Thurber J. The Male Animal* / J. Thurber, E. Nugent // *Ten plays. An Introduction to Drama* [ed. by M. W. Bloomfield & R. C. Elliott]. – New York : Rinehart, 1951. – P. 588-659.